

TAPANI HARVIAINEN

Juutalainen historia ja länsimainen juutalaiskuva

Jälkiviisautta Lähi-idän konfliktin äärellä

Juutalaisia on maailmassa vain 15 miljoonaa. Heidän näkyvyytensä on kuitenkin paljon tätä lukua suurempi. Yksi ilmeinen syy on juutalaisuuden historiassa, jolle ei löydy vastinetta muiden kansojen joukosta. Kompleksinen historia ja sen luomat mielikuvat on usein muistettu vain yhteyksistään irrotettuina outoina detaljeina, mutta ne säteilevät myös tähän päivään kokonaisuuksina, joille tuskin löytyy rinnakkaisilmiöitä.

■ Maalla sanotaan olevan paljon viisaita, kun merellä tapahtuu haveri. Ja jälkiviisauden on arvioitu olevan ylivoimainen kaikkiin viisauden lajeihin verrattuna. Lähi-idän konfliktin äärellä nämä kaksi suurenmoista viisauden lajia ovat päässeet huomattavaan kukkaan.

Ensimmäinen aiheeni on *juutalainen historia* ja erityisesti siitä syntynyt *juutalainen historiakuva* – siis juutalaisten parissa elävä visio. Mielestäni se sekä tietoisesti että alitajuisesti ohjailee laajalti myös Israelin valtion käyttäytymistä Lähi-idän konfliktissa.

Toinen on *länsimainen juutalaiskuva*, joka on kokenut radikaalin muutoksen tai

ehkä parikin sellaista viimeisten 50–60 vuoden kuluessa. Mutta länsimaiden ulkopuolella, arabialaisessa Lähi-idässä, Aasiassa ja Afrikassa tämä kuva on kuitenkin sangen toinen.

Kirjoitan siis yleisistä *mielikuvista*. Useimmat niistä *eivät* ole minun *mielipiteitäni*. Ei siis ole syytä luulla, että itse seison niiden käsitysten takana, joita kuvaan. Ei myöskään ole syytä yleistää ns. juutalaisia näkemyksiä tai mielipiteitä niin, että ne olisivat kaikkien juutalaisten yhteisesti jakamia ja hyväksymiä. Sanoohan jo klassinen aito juutalaiskaskukin, että siellä, missä on paikalla kaksi juutalaista, läsnä on kolme eri mielipidettä.

Raamattu ja Luvattu maa

Juutalainen varhaishistoria ja oman erikoislaadun selitys nojaavat juutalaisten omaan Pyhään kirjaan, heprealaiseen Raamattuun, jota tavallisimmin kutsutaan nimellä Vanha testamentti. Muistin virkistykseksi pikaisesti toistettuna kertomus lähtee liikkeelle Abrahamista,¹ joka Jumalan käskystä muuttaa hänelle luvattuun maahan, Kanaaninmaahan, Palestiinaan, Israelin maahan. Hänen jälkeläisensä pelastautuvat nälänhädältä Egyptiin Joosefin avulla ja vapautuvat sieltä orjuudesta Mooseksen johdolla. Kaisla-meren ylityksen ihme kuuluu juutalaisen historian pysyviin huippukokemuksiin.

Matkalla kohti Jumalan lupaamaa maata Mooses Siinainvuorella välittää kansalleen, Jumalan valitsemalle kansalle, Jumalan antaman opetuksen eli Tooran ja vahvistaa uudelleen Jumalan tarjoaman liiton kansansa ja Jumalan välille: Jumala on ilmoittanut tahtonsa kansalle, jonka hän on yksipuolisesti valinnut, ja liitossa pysyäkseen tämän kansan on toteutettava Jumalan tahto; täl-

löin he saavat pysyä liittosuhteessa Jumalan kanssa ja ottaa jälleen haltuunsa maan, Kanaaninmaan, jonka Jumala oli luvannut jo Abrahamille.

Joosuan johdolla he valloittavat Kanaaninmaan ja perustavat myöhemmin sinne kuningaskunnan Saulin, Daavidin ja Salomon johdolla. Pääkaupunkiin Jerusalemiin rakennetaan temppeli, jonne uskonnon harjoitus keskitetään. Tässä kohtaa tullaan myös muista lähteistä tunnettujen tapahtumien pariin: Tel Danista löydettyssä piirto- kirjoituksessa mainitaan noin 850 eKr. Daavidin kuningashuone. Valtakunta hajoo kahtia, ja ensin assyrialaiset ja sitten babilonialaiset tekevät kummastakin lopun 721 ja 587 eKr. Pakkosiirtolaisuutta seuraa persialaisaikainen vasallivaltio ja ns. toisen temppelin rakentaminen Jerusalemiin 515 eKr. Sitten kreikkalaiset ja roomalaiset (alkaen 63 eKr.) hallitsevat Palestiinaa. Jerusalemin temppeli tuhoutuu lopullisesti juutalaissodan lopulla 70 jKr.²

Jumalan tahdon eli heprealaisen Raamatun (Vanhan testamentin) yksityiskohtien, käskyjen ja kieltojen pohtiminen sekä niiden toteuttaminen arjen ja juhlan joka hetkessä on kuulunut juutalaisen uskonnon ytimeen ja yleissivistykseen runsaasti yli kahden vuosituhannen ajan. Samasta syystä juutalaiset miehet ovat olleet lukutaitoisia 2000 vuoden ajan.

Sukupolvesta toiseen raamatullinen historia ja raamatulliset lupaukset Luvattusta maasta ovat olleet jokaiselle juutalaiselle tuttuja jo lapsuudesta lähtien. Niiden tenhoavuus on varmasti ollut *Koivun ja tähden* luokkaa ja paljon siitä yli, sillä Koivu ja tähti on vain Topeliuksen kirjoitus, mutta Luvattun maan on Israelin Jumala itse luvannut valitulle kansalleen Raamatussa. Klassisena kohtana siteeraan:

Sinä päivänä Herra teki Abramian kanssa liiton ja lupasi hänelle ”Sinun jälkeläisillesi minä annan tämän maan Egyptin rajapurosta Eufraatin suureen virtaan saakka, tämän maan, jossa asuvat keniläiset, kenasiläiset ja kadmoniläiset, heetiläiset, perissiläiset ja refaläiset, amoriläiset, kanaaniläiset, girgasiläiset ja jebusiläiset.” (1 Moos. 15:18–21)

On syytä huomata, että tässä kohtaa tuon maan mainitaan olevan monien nimeltä lueteltujen kansojen hallussa, mutta se ei estä Israelin Jumalaa lupaamasta saman maan Abra(ha)min ja hänen jälkeläistensä omaksi. Vastaavan lupauksen sisältäviä kohtia löytyy Raamatusta runsaasti lisää.

Kaikkina seuraavina vuosisatoina, myös maanpaon eli hajaannuksen eli diasporan aikoina ja maissa, nämä *lupaukset* ovat olleet jokaisen juutalaisen muistissa. Samaten synagogajumalanpalveluksen monet rukoukset ovat pitäneet tauotta yllä Luvattun maan muistoa ja niin myös juutalaiset juhlat, joita kaikkialla maailmassa vietetään aina Israelin maan vuodenaikoja seuraten.

Uskonnollisten juutalaisten mielestä Jumalan antamat lupaukset ovat pysyviä, ja niihin kätkeytyy katkeamaton oikeus ottaa omaksi ja pitää hallussa Luvattu maa.

Lupausten ohella Raamatusta on kuitenkin luettavissa *ehdot* Jumalan lupauksen toteutumiseksi. Myös lupaus Maasta ja sen hallussa pidosta sidotaan Raamatussa yksiselitteisesti kuuliaisuuteen eli Jumalan tahdon toteuttamiseen. Tämä riippuvuus on erityisen leimallisesti esillä 5 Mooseksen kirjan luvuissa 28–30:

”Jos ette tarkoin noudata tähän kirjaan kirjoitetun lain määräyksiä ettekä kunnioita Herran, Jumalanne, suurta ja pelottavaa nimeä .., Herra hajottaa teidät kaikkien kansojen sekaan kautta koko maanpiirin ...”

Myös tällaisia *ehtolauseita* Raamatusta löytyy runsaasti lisää. Ehdot ovat harvemmin esillä yleisessä tietoisuudessa – mutta tämä

1. Monet keskeiset juutalaiset raamatunselittäjät, erityisesti Rashi (k. 1105), näkevät kuitenkin jo maailman luomisen tähtävään juutalaisen kansan ja sille kuuluvan maan historiaan.

2. Raamatullisena kautena ja myös kauan sen jälkeen juutalaiset ja juutalaisuus olivat kuitenkin melkoisen merkityksetön ilmiö sekä aikansa Lähi-idän että koko sivistyneen maailman mitassa. Paradoksaalisesti tärkeys nousee esiin vasta (1) kristinuskon ja *sen levittämän* Vanhan testamentin muodossa sekä (2) juutalaisten muodostaessa osan länsimaista kulttuuria *vasta* 1800-luvulta alkaen. Juutalaisen Raamatun eli Vanhan testamentin epäsuora vaikutus on siis ollut paljon pidempiaikainen, laajempi ja syvempi kuin juutalaisuuden *suora* vaikutus.

raamatullisten lupauksen raamatullinen ehdollisuus tulisi muistaa varsinkin niiden, jotka haluavat käyttää Raamattua aikamme Lähi-idän politiikan ohjekirjana.³

Heprealainen Raamattu muodostaa juutalaisen historian ja erityisesti historiakuvan vankan pohjan. Raamatun antamassa historiakuvassa israelilaiset–juutalaiset ovat pienessä maassaan ympäristön valtakuntien ahdistamia. Vain lyhyinä kausina hyvien hallitsijoiden aikaan he saavat nauttia rauhan vuosista kukin viiniköynnöksensä ja oliivipuunsa alla. Mutta useimmiten julmat naapurit ahdistavat valittua kansaa sen luvatussa maassa, valloittavat maan ja vievät asukkaita vangeiksi ja pakkosiirtolaisuuteen, Babelin virtain varsille ja myös muhin suuntiin.

Ahdistettujen historia

Raamatullinen historiakuva ahdistetusta kansasta muodostaa suoran taustan sille historialle, joka tuli juutalaisten osaksi myös Raamatun jälkeisinä aikoina.

Juutalaisten todellinen hajaannus, diaspora, ei alkanut temppelein hävityksestä vuonna 70 – kuten usein väitetään – eikä vielä epäonnistuneesta Bar-Kokhban kapinastaan (132–135) muuta kuin Juudean osalta. Sitä seuraavina vuosisatoina juutalainen väestö muutti taloudellisista syistä lähes kokonaisuudessaan pois Luvatussa maasta. Keskiajalla Israelin maa oli useaan otteeseen vailla juutalaista asutusta. Silloinkin kun sinne muutettiin, sinne muutettiin kuolemaan pyhien paikkojen läheisyydessä eikä suinkaan elämään ja tekemään työtä ”isien maassa”. Oleellinen muutos tässä suhteessa tapahtui vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Jo raamatullisesta taustasta nousten *historia lacrimosa* on usein käytetty termi, joka viittaa juutalaisen historiäkäsityksen luonteeseen: alusta alkaen se on pääosiltaan kärsimysten, kyynelten historiaa.

Antisemitismiä ja sen syitä ja seurauksia voisi seuraavaksi käsitellä pitkältikin. Juutalaisvastaisuutta on ollut runsaana olemassa jo ainakin pakanallisen antiikin ajoista alkaen – kristinusko tai islam eivät siis ole juutalaisvastaisuuden lähtökohta tai perussyö,⁴ vaikka uskonnolliset vastakohdat ovat kiistatta antisemitismiä sittemmin terävöittäneet.

Antisemitismin keskeisimpiä syitä on vaikeus sietää erilaisuutta. Sekä islamin että erityisesti kristittyjen maissa, Euroopassa, juutalaiset olivat vuosisatojen ajan ainoa suurehko maahanmuuttajaryhmä, joka oli selvästi erilainen monien seikkojen osalta. Juutalaiset poikkesivat valtaväestöstä uskontonsa ja tapojensa puolesta, samoin sapatinsa ja juhliensa osalta, ruokasääntöjen, ympärileikkauksen ja aviosuhteidensa muodossa. On mahdotonta osoittaa noilta aikakausilta jokin muu vähemmistö, joka samalla tapaa olisi ollut *erilainen*. Ja vielä yksi tärkeä ero: juutalaisilla ei ollut tukenaan mitään maata, valtakuntaa, joka olisi kantanut huolta juutalaisten oloista.

Koko keskiajan ja pitkälle 1700-luvulle saakka ihmisen *uskonto* oli hänen identiteetinsä ja identifiointinsa kannalta kaikkia kansallisuusaspekteja tärkeämpi. Uskonto säteili lähes kaikkiin yhteiskuntaelämän suuntiin. Eräänä esimerkkinä ammattikuntalaitos, joka rakentui pyhimyskiltujen muotoon ja esti siten juutalaisten toimimisen lukuisissa niin sanotusti kunniallisissa ammateissa. Oudoiksi jääneistä ihmisistä ja ihmisryhmistä on kaiken muun lisäksi osattu aina kertoa kammottavia tarinoita. Kukapa meistäkään ”valistuneista” olisi välttynyt kuulemasta väitettä, että mustalaiset varastavat lapsia – vain yhden rinnakkaisilmiön mainitakseni.⁵

Raamatullisesta taustasta lähtien ja antisemitismin ja vaino-kokemuksien inspiroimina juutalaisten omat – varsin lukuisat – historiateokset ovat vuosisatojen ajan kuvanneet juutalaisen kansan kohtaloita vaeluksena vainosta, karkotuksesta ja tuhosta toiseen – maansa menettäneinä ja vailla kaikkea poliittista tukea.

Historian toinen puoli on se, että diasporassa, hajaannuksessa, asuessaan juutalaiset ovat kokeneet oman joukkonsa vanhana kulttuurikansana. Heillä on ainakin eloon jääneiden kansojen joukossa ensimmäinen monoteistinen uskonto, kuvaton Jumala, sapatit-lepopäivä, kaiken luodun kunnioittaminen mutta samalla herruus luomakunnan yli. Muita erityispiirteitä ovat kymmenen käskyä, ympärileikkaus, ruokasäännöt, sosiaalinen oikeus, eläinsuojelu, pysyvä ja yksilöllinen keskustelu ja pohdin-

ta (monet psalmit, Job, Saarnaaja) ja siitä juurensa juontava yksilöllisyys yleensä. Juutalaiset ovat kansa, jolla on pitkän pitkä kirjallinen historia ja oma ikuinen uskontonsa. He ovat kansa, joka on pakotettu elämään hyvinkin barbaarisen väen ehdoilla, lukutaitoisena sivistyneiden joukkona alfabeettien keskellä, kansainvälisinä ja kielitaitoisina ihmisinä paikoillaan pysyvän enemmistörahvaan seassa, aina uusien ideoiden ja hankkeiden luojina. Kaikille näille *omakuvan* piirteille juutalainen kulttuuri, muun muassa parin vuosituhatta vanhan yleisen lukutaidon ja opiskeluperinteen muodossa, on taannut vankat perusteet, sillä ei kansankulttuuri Euroopan tai islamin maissa todellakaan kovin korkealle kohonnut ennen 1900-lukua.

Kaikista näistä, omiksi koetuista avuista ja eduista huolimatta juutalaiset ovat historiassaan kokeneet kerran toisensa jälkeen joutuvansa *syttömän ubrin* asemaan. Tosin juutalaiset taidot loivat välillä hyviä aikoja ainakin joillekin yritteliäille ja onnekkaille suvuille – joista monet samalla mm. hallinnon käsikassaroina hairahtuivat etujensa ulosmittaamiseen aina pohjaan saakka. Silti: kaikista avuista ja niiden tuottamista eduista huolimatta hyvää aikaa on aina seurannut uusi vainon, karkotuksen ja tuhon kausi. Ja vallanpitäjät ja enemmistöväestö ovat yksipuolisesti panneet toimeen nämä vainot, ilman aihetta juutalaisten taholta. Monimuotoiset juutalaiset Daavid ja Goljat -kuvat ovat kasvaneet hyvin lukuisista lähteistä, ja toisinaan vallinneet hyvät ajat ovat jääneet pahojen varjoon.

Juutalainen historiankirjoitus on perinteisesti keskittynyt juuri tuhon ja kyynelten aikoihin, jotka toistuvasti ovat ilmaantuneet juutalaisten osaksi. Vaikka tuorempi historiankirjoitus suhtautuu juutalaisten historiaan harvemmin näin yksioikoisella tavalla, arvioin että juuri tuo kuvaamani perinteinen historiankäsitys on erittäin syvälle juurtunut juutalaisiin mieliin. Sen mukaan historia opettaa, että *juutalainen joutuu aina uudelleen julman ympäristönsä ubriksi ilman omaa syytään, eivätkä ”hyvän ajan” sopimukset päde, kun paha päivä jälleen ja väistämättä saapuu.*

Uusi sionismi

Poliittinen sionismi, kansallisuusaatetta ja omaa maata ajava juutalaisliike, sai alkunsa 1800-luvun lopulla. Tuolloin oli käynyt ilmi, että juutalaisuuden uskonnolliset uudistusliikkeet yhtäältä ja yleinen yhteiskunnallinen tasa-arvoistuminen toisaalta eivät kuitenkaan suoneet juutalaisille normaaleja elinmahdollisuuksia Euroopan maissa. Länsi-Euroopassa ns. rotutieteisiin nojautuva uusi antisemitismi pyrki työntämään juutalaiset jälleen pois kansallisvaltioiden taloudellis-kulttuurisen toiminnan keskeisiltä vaikutusalueilta ”omien” kansalaisten hyväksi. Juutalaisia kansallisuusaatteen nimissä poistyöntävä antisemitismi saavutti laajan kannatuksen niin Saksassa, Unkarissa kuin Ranskassakin, eivätkä Pohjoismaat tai Yhdysvallat olleet siitä suinkaan vapaat.

Sionismi oli alkuaan jyrkästi juutalaisen uskonnon vastainen, sosialistinen liike. Siksi raamatulliset kertomukset Abrahamista ja Luvatusmaasta eivät suurestikaan liikuttaneet varhaisia sionisteja. Niinpä lähtökohtaisesti heidän omaksi maakseen olisi kelvannut Palestiinan ohella myös joku muu seutu – pääasia että se maa tulisi olemaan oma.

Käytännössä sionistinen muutto suuntautui Palestiinaan. Siellä, itse asiassa vasta 1930-luvulla, sosialistinen sionismi ja tradi-

3. Vielä ongelmallisempi on kysymys oikeudesta Maahan, jos ajatellaan niitä, jotka eivät pidä arvossa Raamattua eivätkä juutalaista uskontoa. Varhainen sionismi oli nimenomaan juutalaisen uskonnon vastainen nationalistinen liike, ja myös nykyään juutalaisen uskonnon kannatus Israelissa ja samoin diasporan juutalaisten parissa on hyvin paljon vähäisempää kuin mitä yleisesti ajatellaan. Jos uskonnolla ja pyhillä kirjoilla ei enää ole merkitystä, mistä silloin on löydettävissä oikeutus ja perusteet ”paluulle” ottamaan Israelin maa ”jälleen” haltuun? Parin tuhannen vuoden takaisesta historiastako – johon nojautuen koko maailman omistussuhteet tulisi panna uusiksi?

4. Vanhan testamentin Esterin kirja on selkeä kuvaus jo muinaisista juutalaisvainoista, ja se sisältää useimmat antisemitismin perusväitteet, ja 1. Makkabilaiskirja sisältää muunnettavat muuntaen kaikki Lähi-idän nykykonfliktin ainekset.

5. Perinteistä antisemitismistä edustavat väitteet juutalaisten suorittamista rituaalimurhista ja ehtoollisleivän häpäisemisestä, joita leviteltiin 1800-luvun lopulle saakka.

Antisemitismistä ja sen monista ulottuvuuksista on kirjoitettu massoittain. Vuonna 1999 ilmestyi aiheesta varsin hyvä suomenkielinen esitys, Turun yliopiston dosentti Eero Kuparisen teos *Aleksandriasta Auschwitziin – Antisemitismin pitkä historia.*

tionaalisen juutalaisen uskonnollisuuden oikeistolaiset suunnat löysivät toisensa. Tässä asiassa suuri vaikuttaja oli Palestiinan ashkenasijuutalaisten ylipäällinen Abraham Itzhak Kook (1868–1935), jonka ajatus Israelista ”lunastuksen alkuna” hyväksyi sisälleen sekä tapahtuman jumalallisen siemenen että sen vajavaiset inhimilliset ilmaisuodot. Nationalistinen kamppailu ”juutalaisen kansan” puolesta oli uskonnollisia ja uskonnottomia sittenkin riittävästi yhdistävä aate, ja juuri tältä linjalta löytyvät sittemmin israelilaiset oikeistopuolueet – ja erityisesti fundamentalistiset siirtokuntien rakentajat, joiden vakioasuun kuuluvat poskikiharat, kipa-lakki ja konepistooli. Tällaiselle nykysionismille jokainen sentti esi-isille Raamatussa luvattua maata on kiistaton uskonnollinen ja siis historiallinen fakta. Niukasti uskonnollisille israelilaisille ja samankaltaisille diasporan juutalaisille Israelin oikeutus puolestaan useimmiten rakentuu – muinaisen historian ohella – kasvavasta juurtumisesta syntymämaahan, maahan jossa valtaosa israelilaisista on jo syntynyt ja kasvanut.

Holokausti historian sinettinä

Toisen maailmansodan juutalaistuhon, huonolla nimellä holokaustiksi kutsuttu, oli ikään kuin viimeisin varmistus edellä kuvatulle historiakuvalle, jonka mukaan juutalainen joutuu aina uudelleen julman ympäristönsä uhriksi ilman omaa syytään, eivätkä sopimukset päde, kun paha päivä jälleen väistämättä saapuu. Euroopassa juurtunut syyttömän uhrin Daavid ja Goljat -kuva ei lainkaan menettänyt ajankohtaisuuttaan Lähi-idässä ja ”omassa Israelin maassa”, ja arvioinkin sen motivoivan israelilaista ajattelua edelleenkin sekä syvästi että laajalti.

Kun historia näyttää opettaneen, että pahat ajat väistämättä tulevat uudelleen ja uudelleen eivätkä sopimukset päde, mikä siis on vastaus, miten tämä aspekti heijastuu Lähi-idän politiikkaan?

Etenkin siten, että vaaran enteisiin täytyy reagoida heti. Niinpä suoranainen hättävärjelen liioittelu ei todellakaan ole vieras piirre Israelin politiikassa. Tätä epävarmuuden ja pelon ilmapiiriä vahvistaa maan-

tiede, sillä Israel ei alueellisesti voi kestää useita sotilaallisia tappioita, tuskin edes yhtä. Maantieteellinen turvattomuus vaikuttaa yhdessä historiallisen turvattomuuden tunteen kanssa. Ristiritarien tarina on varoittava esimerkki juuri samasta maasta: lähes 200 vuoden ajan Euroopasta tulleet ristiritarit asuivat tuossa maassa, juurtuivat sen ”aidoiksi, syntyperäisiksi” asukkaiksi, rakensivat siellä valtavasti, mutta sittenkin ympäristön paine kasvaessaan puristi heidät ulos heidän ”omasta ainoasta maastaan”.

Edelleen: historian kokemus tuntuu kertovan, että paperit ovat pelkkää paperia, ja niiden takuiksi tarvitaan entisen uhri-aseman sijasta *voimaa*; melkoisen yleinen israelilainen asenne niitä juutalaisia kohtaan, jotka ”suostuivat kuin lampaat” tuhottaviksi natsien käsissä, on ollut jopa halveksunta.

Tähän saakka jokainen sukupolvi Israelissa on osoittanut sotilaallisen kuntoisuutensa. Näin ehkä pikemminkin vastapuolen heikkouden takia, sillä pitkä ja uuvuttava sota on toistaiseksi siellä tuntematon asia – siksi Israelin niin sanottu suuri sotakokemus on aika tavalla kuvitteellista. Silti jokainen uusi sukupolvi on ”velvoitettu” näyttämään, että se on ainakin yhtä suuri turva kansalleen kuin edellisten sankarien joukko.

Mutta nuoria sankareita kasvaa koko ajan kovaa vauhtia myös vastapuolella, eivätkä ajatukset syyttömästä uhrista ole todella-kaan vieraita myöskään palestiinalaisille.

Päinvastoin, sillä yksi ilmeinen pikakuva Lähi-idän konfliktista on juuri se, että *kaksi* itseään *viattomana* pitävää kansaa taistelee *oikeutettua sotaansa julmaa sortajaa* vastaan *henkensä edestä* mistään myötätuntoa saamatta. Mutta tämän teeman laajempi pohdinta kuuluisi jo jonkun muun kirjoituksen piiriin.

Juutalaisia ja israelilaisia

Siirryn toiseen ajatusketjuun: millaisina *juutalaiset näyttäytyvät* ei-juutalaisissa mielikuvissa ja mitä poliittisia seuraamuksia näillä kuvilla on.

Luulen, että meistä kukaan ei pysty aidosti palaamaan niihin ajatusmalleihin, jotka juutalaisista vallitsivat valtaväestöjen parissa vuosisatojen ajan, aina toiseen maail-

mansotaan saakka. Meidän kuvamme on niin tyystin toinen.

Suomessa väitetään mielellään, ettei täällä ole koskaan esiintynyt juutalaisvastaisuutta. Virallisen toiminnan osalta tämä väite pitääkin laajalti paikkansa, mutta asenteet ja mielikuvat ovat toinen tarina. Esimerkiksi muutamat varhemmat matkakirjat ovat varsin paljastavia. Monien ulkomaisten teosten ohella mieleeni ovat jääneet Ilmari Kiannon sangen ylenkatseelliset tuumiskelut hänen kävellessään 1926 ”Varsovan ghettoissa” teoksessaan *Mies on luotu liikkuvaksi* (Helsinki–Keuruu 1957, s. 243–247):

”Vanhat juutalaisämmät saattavat olla inhoittavia, ja suu heillä käy kuin mylly. Pihat, porttikäytävät ja kadut ovat täynnä kuljeksivia lapsia, pojanvekaroita ja tytönkarkaroita. Likaisia, retuisia, villejä!”

Samaan lajiin kuuluu Aino Kallaksen esteettinen pahoinvointi Lontoossa juutalaistorilla käynnin jälkeen, se tapahtui Petticoat Lanella 11.2.1924:

”Ruumiillinen inhon tunne oli syvin ja valtavin tämän näyn herättämistä tunteista, sitten vasta – kaukana jäljessä – inhimillinen sääli. Minun olisi tehnyt mieli sytyttää tuleen koko tämä kaupunginosa asujaimineen päivineen, tehdä puhdasta maan pintaa myöten”.⁶

Ja silti Aino Kallas ei todellakaan ollut mikään natsi, päinvastoin hän oli yksi aikansa kansainvälistyneimpiä suomalaisia. Samalla on syytä huomata, että nämä näytteet eivät suinkaan ole propagandistisia juutalais-stereotyyppioita, joita eri maista löytyy yllin kyllin ja jotka antavat juutalaisista todella mustan kuvan. Pelkään pahoin, että joitakin maahanmuuttajaryhmiämme koskevat nykyiset ”kansanomaiset ennakkoluulot” auttavat meitä tehokkaimmin eläytymään toisen maailmansodan edellisiin ajatuksiin juutalaisista yleensä.

Holokausti, juutalaisten kansanmurha natsien hallitsemisessa maissa toisen maailmansodan aikana muutti radikaalisti tämän luontoisen juutalaiskuvan. Sen katastrofin jälkeen oli äkkiä jokseenkin mahdotonta

lausua ääneen jotakin negatiivista katastrofin uhreista.

Sitten, heti kansanmurhan jälkeen, vähäinen jäännös ennen halveksittua juutalaiskansaa onnistui tekemään teon, johon mikään muu kansa ei ollut kyennyt – lähes 2000 vuoden kodittomuuden jälkeen nämä henkiin jääneet loivat oman *länsimaisen* valtion, Israelin, jossa henkiin herätetystä heprean kielestä alkaen näytti kaikki toimivan – jopa kibbutseissa kukoistava sosialismi, joka ei missään muualla toiminut.

Ihmeen sai aikaan uusi juutalainen sukupolvi. Sionismin ideologiaa seuraten se oli karistanut yltään maanpaon heikkouden, nöyristelyn ja teoretisoinnin ja kasvanut käytännöllisiksi ja päämäärätietoisiksi toimijoiksi, parhaan pioneerihengen mukaisesti. Israelin maa oli asukkaitensa viimeinen toivo, ja arabit uhkasivat koko ajan tuota ihmettä tuholla. Sekä järkeä että tunnetta seuraten Israelin arvostelu tuntui länsimaisessa kohtuuttomalta.

Meistä aika monet muistavat varmaankin, millaiset tunnelmat vallitsivat maailmalla myös ei-juutalaisten parissa 1967 ennen ns. kuuden päivän sodan alkua ja sodan ”onnellisen” päättymisen jälkeen. Myös Suomessa Israel-myönteinen innostus oli voimallisimmillaan. Tuon sodan jälkeen juutalaiset näyttivät lännessä vähintäänkin yhtä hyviltä ja taitavilta ihmisiltä kuin ”oikeat länsimaalaiset”, ja kuva juutalaisesta sankarista toistui niin filmeissä kuin kirjoissaakin.

Kuitenkin juuri kuuden päivän sota teki Israelista valloittajan ja kovakouraisen miehittäjän. Tämä uusi tilanne sekoitti omituisesti länsimaittenkin melko tuoreita, positiivisia juutalaiskuvia Daavidista ja Goljatista.

Uskallan väittää, että juutalaisten joukkotuhosta ja Israelin valtion herooisesta synnystä juurensa juontava peruspositiivisuus aiheuttavat sen, että Israelin on sallittu toimia vastustajiaan kohtaan tavalla, joka muuten koko lännessä herättää jyrkkää kritiikkiä.

Viime ajoilta voi viitata siihen suureen huoleen, joka lännessä kohdistuu Irakin vankiskandaaliin; samalla on jälleen muis-

6. Aino Kallas (1955) *Päiväkirja vuosilta 1922–1926*, Helsinki.

tettu Kuuban Guantánamoon vangitut afganistanilaiset al-Qaida-taistelijat. Sen sijaan Israelin pidättämien palestiinalaisten kohTELUSTA ei paljoa ole kysely millään taholla. Kuitenkin on vain muutama vuosi sitä, kun Israel ilmoitti luopuvansa vankien ”ruumiillisesta painostamisesta” – länsimaissa kidutus on juridisesti hylätty ja tuomittu viimeistäänkin sata vuotta sitten.

Lännen ymmärtäväisyydestä on tullut Israelissa tottumus, ja niinpä näemme toistuvasti Israelin reagoivan vahvasti – ja jälleen hätävarjeluun liioittelua muistuttavalla tavalla – lieväänkin läntiseen kritiikkiin toimiaan kohtaan.

Ylimieliseltä näyttävä ”right or wrong, my country” -käytös suuntautuu yhtäläisesti EU:ta, YK:ta, Moskovaa, Tukholmaa, Punaista Ristiä, Vatikaania ja toisinaan jopa Washingtonia vastaan, ja se aiheuttaa runsaasti myös tunnepohjaista vastenmielisyyttä, mikä Israelin tulevaisuuden kannalta tuntuu erityisen lyhytnäköiseltä (vrt. EU:n teettämä gallup rauhanuhkista, jonka Israel ”voitti”). Samaten Euroopan maiden tiedotusvälineet saavat jatkuvasti Israelista äreää kritiikkiä ns. yksipuolisen tiedonvälityksen vuoksi. Israelin kannalta katsoen kyse on tietenkin ”saavutetun edun” puolustamisesta.

Kansanmurhasta ja Israelin valtion synnystä juontuva uusi myönteinen juutalaiskuva ei kuitenkaan ole tavoittanut lännen ulkopuolisia maita ja kansoja. Pelkästään Itä-Eurooppa on tässä suhteessa ollut hidaskänteinen, lähes kokonaan kääntymätön. Vanha juutalaisvastaisuus istuu hämmäntävän lujasti noissa maissa jopa muissa suhteissa valistuneimmissakin piireissä.

Islamin maissa Israelin valtion synty on koettu loukkauksena *dar al-islamia*, islamin huonetta, islamin kotikenttää vastaan. Näistä poliittis-uskonnollisista asenteista johtuen juutalaisten joukkotuho natsien käsissä ei ole islamin maissa päätyneet syvään yleiseen tietoisuuteen – pikemminkin sitä vähätellään tai se nähdään tapahtumana, jonka ”hyvittämisen” länsi on sysännyt kylmästi arabien tehtäväksi. Israelin valtion rakentajien saavutukset eivät liioin ole lisänneet ihailua juutalaisia kohtaa, pikemminkin juuri päinvastoin. Tässä mielessä

islamilainen juutalaisykuva ei suinkaan ole kokenut länsimaisia muutoksia. Sen sijasta kuvaan on tarttunut tunkeilijan, miehittäjän ja sortajan leima. Tässä muutoksessa propagandan osuutta ei liioin tule unohtaa.

Kauempana Aasian ja Afrikan maissa juutalaiset ovat olleet kautta historian melko marginaalinen ilmiö, jolla ei ole ollut läheistä kiinnostavuutta. Holokaustikaan ei ole syvän kokemuksen asia muun muassa monien omien jättiläiskatastrofien varjossa. Sen sijaan kolonialismin vastustaminen on vienyt useimmat Aasian ja Afrikan maat useimmiten palestiinalaisten puolelle. Tämä on useaan otteeseen näkynyt YK:n äänestyksissä (”muu maailma vs. Israel, USA ja Mikronesia”) – mikä puolestaan on johtanut siihen, että Israelissa YK on väheksytty ja halveksittu järjestö.

Niinpä lännen ulkopuolisissa maissa kysytään, miksi länsimaat ja erityisesti Yhdysvallat kiinnittävät niin tavattoman paljon huomiota juutalaisten ja Israelin asioista huolehtimiseen. Millä tavalla tuo kansa on ansainnut moisen aseman, kun ”me” ja ”meidän” ongelmamme ja ”meidän” vainajiemme lukumäärät ovat aivan eri luokkaa? Aasian ja Afrikan maissa hyvin yleinen asenne Israelia kohtaan on – jos ei aivan vihamielisyys – niin kuitenkin vastenmielisyyys ja ilmeinen kateus. Malesian entisen pääministerin paljon pahennusta herättäneet puheet vuodelta 2003 heijastivat selvästikin juuri tätä suhtautumisen lajia.

Tässä tilanteessa, mistä löytyvät vastaukset selittämään lännen käytöstä? Pahasti näyttää siltä, että vanhat juutalaisvastaiset väitteet juutalaisten rahavallasta ja salaliitoista tarjoavat edelleen halvimman ja helpoimmin myytävissä olevan selityksen.

Osama bin Ladenin ja hänen hengenheimolaistensa ajattelussa taistelu Yhdysvaltoja vastaan kääntyy juuri näin: loppujen lopuksi juutalaisia ja Israelia vastaan. Toistaiseksi tämä sotahuuto on kuitenkin käynyt yllättävän huonosti kaupaksi maailman basaareissa, jopa Yhdysvaltain onnettomasta Irak-politiikasta huolimatta. Mutta jatkon ennustaminen on vaikeaa, enkä aio siihen ryhtyä, vaikka juuri profetiat näyttävät ajassamme kiinnostavan tiedotusvälineitämme eniten. ■